

Iedereen kan tot zijn recht komen

Afgelopen november vond in de Aula van het Academiegebouw in Utrecht een herdenkingsbijeenkomst plaats. Het had het afscheid van professor Douwe van Houten van de Universiteit voor Humanistiek moeten zijn. Het werd een herdenkingsbijeenkomst: Van Houten overleed in juni 2010. Samen met Anouk Bolsenbroek schreef hij nog het derde deel van een drieluik, dat op de bijeenkomst gepresenteerd werd. De andere twee delen: *De standaardmens voorbij* en *De gevarieerde samenleving*, verschenen in respectievelijk 1999 en 2004.

Volgens van Houten en Bolsenbroek is een inclusieve samenleving een samenleving waar iedereen tot zijn recht kan komen. Het maakt niet uit welke culturele achtergrond, gender, leeftijd, talenten of beperkingen iemand heeft. Iedereen neemt op een gelijkwaardige manier deel aan de maatschappij. Voor veel mensen lijkt dit een onhaalbaar streven. Aan de hand van praktijkvoorbeelden laten de auteurs echter zien dat het mogelijk is dat ieder individu participeert op zijn eigen manier; ze laten bovendien zien hoe wenselijk dat is, en hoe iedereen in stapjes aan de inclusieve samenleving kan werken.

Nederland kent een lange traditie van residentiële voorzieningen, met als gevolg dat mensen met beperkingen niet geleerd werd in de samenleving te functioneren en mensen zónder niet leerden om te gaan met mensen mét.

Gelukkig zijn er steeds meer instellingen die mensen met beperkingen ondersteunen op bevredigende wijze invulling te geven aan hun bestaan binnen de samenleving. Zo werken zij gericht aan inclusie. Het vraagt wel een omschakeling in het denken. Het betekent: weg met de groepsaanpak, natuurlijke netwerken optimaliseren, wijken voorbereiden op vermaatschappelijking en negatieve beeldvorming bestrijden.

Inclusief onderwijs

De gehandicaptenbeweging is van mening dat *inclusief onderwijs* een van de vruchtbaarste manieren is om te werken aan een inclusieve samenleving. Inclusie is een *burgerschapspraktijk* die zich richt op *erbij horen*. Waar kan die beter geoefend worden dan op school?

Motoren achter het streven naar inclusief onderwijs zijn naast de gehandicaptenbeweging, ouders van kinderen met beperkingen en professionals uit het speciaal onderwijs. Zij laten zich inspireren door mensen als Mike Oliver, de eerste Engelse hoogleraar *disability studies*, zelf levend met een beperking. Oliver kritiseert wat hij noemt het *individuele* model dat de problemen van een ingeperkt leven lokaliseert in het individu. Hetgeen gepaard gaat met medicalisering van problemen. In het *sociale* model, dat hij voorstaat, is het de maatschappij die mensen met een beperking belemmert. Oliver zoekt de oplossing dan ook in de maatschappij. Hij ziet het als de belangrijkste maatschappelijke opgave mensen met beperkingen te accepteren zoals ze zijn, en niet zoals ze zouden moeten zijn.

Speciaal onderwijs socialiseert mensen met beperkingen op een manier dat ze zelf gaan geloven dat ze niet in staat tot re-

guliere deelname. Mensen zonder handicap geloven dat overigens ook.

Begin jaren negentig begon de ook de Nederlandse overheid te twifelen aan de wenselijkheid van speciaal onderwijs en werd het *Weer Samen Naar School*-beleid ingezet. In 1998 kreeg dit beleid een wettelijke basis. Inclusief onderwijs is in principe goed mogelijk in Nederland menen de auteurs. Toch wordt weinig vooruitgang geboekt. De auteurs rekenen voor dat 6% van alle leerlingen in het basisonderwijs speciale leerbehoeften zou hebben, wat neerkomt op een of twee leerlingen per klas. Van die 6% neemt nu slechts 10% deel aan het regulier onderwijs. Van die zelfde 6% zou slechts een derde verstandelijke of lichamelijke beperkingen hebben, wat neerkomt op 2,5 kind per basisschool! Deze becijfering staat in erg schril contrast met het gegeven dat vandaag de dag kinderen massaal als 'niet normaal' worden geëtiketteerd. Het is jammer dat de auteurs die trend niet in hun analyse betrekken.

Het kan anders

In het hoofdstuk over de inclusieve arbeidsmarkt wordt Marlieke de Jonge uit Groningen ten voorbeeld gesteld. Marlieke werkt als stafmedewerker *empowerment* bij Lentis, een instelling voor geestelijke gezondheidszorg in Groningen, voortdurend aan de beeldvorming rond mensen met psychische beperkingen. Ze weet hoe het is om te leven met psychoses en verschillende andere beperkingen. Ze laat zien dat je daarmee op niveau kunt functioneren. Tien jaar geleden had ze genoeg van werken als vrijwilliger. Onder het motto: 'ik kom bij jullie werken, als het bevalt kun je mij betalen', meldde ze zich bij een zorgverzekeraar. Ze zegt hierover: 'Binnen een half jaar wilden ze me houden. (...) Ik wilde weg uit het vrijwilligerswerk, naar een bedrijf dat productie-eisen stelt, zij het dat ik wat andere producten lever dan anderen. Maar ik wil wel dat ze me zakelijk benaderen. (...) Ik wil niet dat mijn werkgever me betaalt omdat het zo leuk staat, zo'n cliënt als medewerker. Daar kan ik geen eigenwaarde aan ontleen. (...) Verder heb je een omgeving nodig die je niet ontziet, maar je ook niet laat vallen.'

Onbenut arbeidspotentieel

Van Houten en Bolsenbroek menen dat nog te vaak wordt uitgegaan van standaardwerknemers; men ziet de sterke motivatie van mensen met beperkingen over het hoofd. Het gaat hen niet om een 5%-maatregel. Laten zien dat het anders kan, is hun formule. Er is ontzettend veel onbenut arbeidspotentieel. Niet alleen sociale idealen, ook bedrijfseconomische overwegingen zouden een rol moeten spelen. Omgaan met beperkingen stimuleert de creativiteit binnen een onderneming. Maar, zo stellen ze, soms verdient vrijwilligerswerk de voorkeur. Dan lever je net zo goed een bijdrage aan de samenleving.

Ondanks allerlei pogingen en wetgeving om meer gehandicapten aan het werk te krijgen, moeten Gijsbers en Vrooman van het Sociaal en Cultureel Planbureau in 2007 constateren dat er niet meer maar minder mensen met een handicap aan het werk zijn.

Werken aan een inclusieve samenleving blinkt uit in nauwkeurige beschrijvingen van inspirerende positieve en inhoudelijk uitgewerkte binnenlandse en buitenlandse voorbeelden van inclusie – op het gebied van onderwijs, arbeid, vrije tijd en de wijk. Dat neemt niet weg dat me soms het gevoel bekruipt dat teveel positieve verhalen ook negatief kan werken. Nu kun je met recht stellen dat een positieve aanmaning werk te maken van inclusie echt geen kwaad kan. Ik beveel dit boek dan ook van harte aan. Bovendien is er een heel hoofdstuk aan Kwartiermaken gewijd, wat mij betreft bij uitstek de erkenning dat werken aan ‘erbij horen en meedoen’ vaak leidt tot confrontatie met wrijving, ongemakkelijkheid en conflict met de normaliteit.

De auteurs stellen vast dat iedereen die iets tegen uitsluiting wil doen, iets kan hebben aan de methodiek van kwartiermaken. In dit hoofdstuk wordt ook aandacht besteed aan Inge Mans’ ontleding van het uitdijende bouwwerk van diagnostische en pedagogische begeleiding dat vooral leidt tot steeds meer afwijkers van de norm. Evenals aan haar oproep tot het vergroten van maatschappelijke betrokkenheid en verandering van de levens van ‘normale’ mensen als voorwaarde voor inclusie. Vriendendiensten, multiloog, ‘maatje ter plaatse’, kwartiermakersfestivals, maar ook een begrip als *normatieve professionaliteit* passeren in dit hoofdstuk de revue. Aan de presentiepraktijk wordt een grote paragraaf gewijd.

Misschien is er in het boek een teveel aan hosanna over de positieve praktijken. Is er te weinig aandacht voor minder geslaagde praktijken; wordt er te weinig gedebatteerd met mensen die niets in inclusie zien, er niet aan willen om welke reden dan ook. Je kunt ook zeggen dat juist doordat *Werken aan een inclusieve samenleving* zich vooral richt op goede praktijken, ze erin slaagt weg te komen van de verontwaardigde toon die de eerste twee delen van het drieluik kenmerkten. Hetgeen ik als een pre ervaar.

Fysieke en sociale integratie

Iemand kan fysiek aanwezig zijn in een gewone setting; hij is pas *sociaal* geïntegreerd als hij gewaardeerd wordt om zijn participatie in vrijwillige relaties. Stichting Pameijer is een van de organisaties die bijvoorbeeld met het project *Halen brengen en vermengen* daar hard aan werkt. Met wederom de opwekkende conclusie: ‘Er blijkt veel meer mogelijk dan we hadden gedacht, we moeten leren om zelf niet te laag in te zetten.’

Werken aan inclusie beperkt zich – zoals gezegd – niet tot voorbeelden in Nederland. In vergelijkingen met andere landen komt Nederland er niet al te best af.

Nog maar even een definitie: in een gevarieerde wijk maken mensen met beperkingen zodanig deel uit van de gemeenschap dat hun betrokkenheid op alle terreinen de normaalste zaak van de wereld is. Jouw ondersteuner mag overal gratis in!

Volgens de wijdverbreide uit de VS afkomstige, op inclusie gerichte wijkmethode ABCD (Assets Based Community Development van Kretzman en Mc Knight) zijn veel zogenoemde ‘probleemwijken’ te afhankelijk geworden van hun dienstverleners. Het zijn ‘cliëntwijken’ geworden. Men ontkent dat problemen een signaal zijn van het afbrokkelend probleemoplossend vermogen van de wijk. Men doet of alleen *experts* dit probleem kunnen oplossen. Dat heeft een negatief effect op het vrijwillig wijkkader. Het cement van de lokale samenleving wordt in feite verdund, afhankelijkheid en een gevoel van hopeloosheid versterkt. De ABCD-methode is erop gericht dat wijkbewoners zelf aan de gang gaan, al of niet ondersteund door communityworkers. Er wordt gewerkt aan een wijkkaart waarop capaciteiten en middelen zichtbaar worden en daarmee het potentieel van de wijk.

Aan de slag

Yolan Koster-Dreese in het Voorwoord:

Ik besepte dat ik anders was, zonder dat ik die uniciteit als prettig of nastrevenswaardig kon ervaren. Eenzaamheid en ontkenning waren mijn deel. Had een samenleving die inclusie als uitgangspunt kent, me warmer omhelsd? En was ik daar beter van geworden?

Die vraag staat centraal in dit boek. Het boek is een oefening in het nemen van verschil als uitgangspunt, in het aanvaarden dat op generiek niveau ‘slechts’ collectieve zaken geregeld kunnen worden opdat het unieke maatwerk mogelijk wordt. Het boek is een oproep te investeren in vertrouwen, een oproep tot bereidheid van perspectiefwisseling. Het boek steekt de hand uit en vraagt om elkaar in de zoektocht naar inclusie goed vast te houden.

De auteurs roepen op niet te vroeg realistisch te willen zijn, maar hoge verwachtingen te koesteren. Wanneer je gericht gaat zoeken zijn er heel wat goede praktijken van inclusie te vinden. Het zijn vaak initiatieven van enkelingen. Nogmaals: iedereen kan het startpunt zijn van een inclusie-initiatief. Een ‘reële utopie’ omarmt de spanning tussen droom en praktijk en is gebaseerd op de overtuiging dat wat praktisch mogelijk is, niet onafhankelijk van onze verbeelding vaststaat, maar gestalte krijgt op grond van onze visies.

Doortje Kal

Anouk Bolsenbroek en Douwe van Houten -
Werken aan een inclusieve samenleving. Goede praktijken
Uitgeverij Nelissen, Amsterdam, 2010